

Lakivaliokunta

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022 (K 3/2022 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- lakimies Merike Helander, Lapsiasiavaltuutetun toimisto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Lapsiasiavaltuutetusta annetun lain (1221/2004) 3 §:n mukaan lapsiasiavaltuutetun on annettava kerran neljässä vuodessa eduskunnalle kertomus toimialtaan. Nyt käsiteltävä kertomus on järjestyksessä toinen kertomus.

Käsillä olevan eduskuntakertomuksen tarkoituksena on antaa eduskunnalle katsaus lasten asemasta ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa vuosina 2018—2021. Kertomuksen tavoitteena on tukea eduskuntaa huomioimaan lapsen oikeudet päätöksenteossa, jotta se voisi edistää hyvää ja lapsioikeusperustaista lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaa.

Eduskuntakertomus sisältää kuusi lukua, joista ensimmäisessä kuvataan vuosien 2018—2021 lapsipolitiikkaa sekä siihen vaikuttaneita ilmiöitä ja yhteiskuntapoliittisia uudistuksia. Toisessa luvussa tarkastellaan suomalaista koulutuspolitiikkaa, sen uudistuksia, tietopohjaa ja resursseja. Kolmannessa luvussa pureudutaan tarkastelujaksolla ilmenneisiin erityiskysymyksiin, ja neljännessä luvussa luodaan katsaus lapsia koskevan kansallisen lainsäädännön kehitykseen lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta. Viidennessä luvussa kerrotaan lasten ja nuorten kohtaamisista ja välitetään heiltä saatua tietoa. Kertomus päättyy epilogiin, jossa taustoitetaan ja arvioidaan tarkastelujaksolla laadittua kansallista lapsistrategiaa.

Valiokunnan lausunto LaVL 10/2022 vp

Kertomus sisältää kolme ehdotusta. Ensinnä lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapsen edun ensisijaisuus tulee tulevaisuudessa sisällyttää perustuslain (731/1999) perusoikeussäännöksiin. Toiseksi lapsiasiavaltuutettu toteaa, että Suomessa tulee käynnistää lastensuojelulain kokonaisuudistus. Kolmanneksi lapsiasiavaltuutettu esittää, että Suomen koulutuspolitiikan resurssit tulee jatkossa turvata yli hallituskausien sitoutumalla muiden Pohjoismaiden rahoitusta vastaavaan ja selkeästi määriteltyyn rahoitustasoon.

Valiokunta katsoo yleisesti, että lapsiasiavaltuutetun kertomus on tervetullut katsaus eduskunnalle lasten ja nuorten asemasta sekä sisältää tärkeitä huomioita jatkoarviointeja varten. Lakivaliokunta käsittelee lausunnossaan kertomusta lähtökohtaisesti omaan toimialaansa kuuluvilta osin.

Erityisiä huomioita

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991). Lapsen oikeuksien sopimus on saatettu Suomessa voimaan lailla jo 30 vuotta sitten. Sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat siten suoraan sovellettavaa oikeutta. Yksi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeisistä täytäntöönpanotoimista on saattaa kansallinen lainsäädäntö yhteensovivaksi yleissopimuksen määräysten kanssa.

Lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa tarkastellaankin muun muassa kansallisen lainsäädännön kehitystä tarkastelujaksolla 2018—2021. Kertomuksesta käy ilmi, että lainsäädännön kehityksen tarkastelu osoittaa, että kansallisen lainsäädännön kehitys on ollut tarkastelujaksolla pääsääntöisesti myönteistä. Lapsen edun ja lapsen oikeuksien huomioon ottaminen edistyy pienin askelin, vaikkakin se edelleen näkyy useimmiten perinteisessä lapsia koskevassa lainsäädännössä.

Lakivaliokunnan toimialaan liittyen kertomuksessa tuodaan esiin, että tarkastelujaksolla on muun muassa kielletty alaikäisten avioliitot, uudistettu lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki, säädetty äitiyslaki sekä valmisteltu uusi vanhemmuuslakiesitys.

Lapsiasiavaltuutettu on valiokunnassa tapahtuneessa kuulemisessa tuonut esiin, että yleisesti ottaen lainsäädännön osalta on tehty paljon, mutta paljon on edelleen tehtävää.

Kertomuksessa sekä lapsiasiavaltuutetun valiokunnassa tapahtuneessa kuulemisessa on tuotu esiin, että lainvalmistelussa on erityisesti panostettava lapsivaikutusten arviointiin tutkitun tiedon pohjalta ja arvioinnin tulosten huomioon ottamiseen siten, että lainsäädäntö tukee lapsen edun eli lasten oikeuksien toteutumista parhaalla mahdollisella tavalla. Lainsäädännön tilaa sekä täytäntöönpanoa on arvioitava jatkuvasti myös lakimuutosten voimaantulon jälkeen.

Edelleen kertomuksessa tuodaan esiin se, että lasten ja nuorten entistä vahvempaa osallistumista lainsäädännön valmistelussa tehtävään vaikutusten arviointiin on lisättävä. Tämä varmistamiseksi on tarpeen kehittää lapsivaikutusten arviointia osana lainsäädäntöprosessia. Kertomuksen mukaan kansallisen lapsistrategian yhteydessä onkin laadittu käsikirja lapsivaikutusten arvioinnista lainvalmistelijoille.

Valiokunnan lausunto LaVL 10/2022 vp

Lapsiasiavaltuutettu on valiokunnan kuulemisessa tuonut esiin myös sen, että lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseen on entistä enemmän kiinnitettävä huomiota myös sellaisen lainsäädännön osalta, joka ei koske lapsia suoraan vaan jolla on välillisiä vaikutuksia lasten arkeen, hyvinvointiin sekä oikeuksien ja oikeusturvan toteutumiseen. Se edellyttää, että kaikessa lainvalmistelussa on jollain tasolla tehtävä lapsivaikutusten arviointia. Vähimmilläänkin tulisi pystyä osoittamaan, että kyseinen muutos tai uudistus ei vaikuta lapseen mitenkään.

Lakivaliokunta pitää edellä selostettuja lainvalmisteluun ja vaikutusten arviointiin liittyviä huomioita tärkeinä.

Kertomuksessa käsitellään myös muita lakivaliokunnan toimialaan liittyviä seikkoja. Esimerkiksi lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa jaksossa (s. 112) tuodaan esiin, että eduskuntakertomuksessa 2018 on nostettu esiin esitutkintalain (805/2011) puutteet. Lain mukaan esitutkinta on suoritettava kiireellisesti, jos rikoksesta epäiltynä on alle 18-vuotias, mutta vastaavaa säännöstä ei ole koskien tilannetta, jossa uhrina on lapsi. Esitutkintalaissa ei myöskään säädetä lapsen edun ensisijaisuudesta. Kertomuksen mukaan vastaavat puutteet ovat laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).

Kertomuksessa tuodaan esiin (s. 112) myös esimerkiksi se, että lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyaikojen pituuteen on kiinnitetty huomiota useissa selvityksissä viime vuosina. Valtioneuvoston teettämässä selvityksessä rikosprosessin kestosta lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on kertomuksen mukaan todettu, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa rikosprosessi kestää keskimäärin kauemmin kuin pääosin aikuisiin kohdistuvissa raiskausrikoksissa tai vakavissa väkivaltarikoksissa ja että alueelliset erot ovat huomattavia erityisesti esitutkintavaiheessa. Kertomuksen mukaan pelkästään käsittelyn säätäminen kiireelliseksi ei ole riittävää, vaan samaan aikaan on huolehdittava siitä, että esitutkintaan voidaan osoittaa riittävät ja ammattitaitoiset resurssit.

Kertomuksessa kiinnitetään huomiota myös esimerkiksi lapsen oikeuksiin rikosoikeusjärjestelmässä sekä lapsen oikeusturvan tilaan.

Lakivaliokunta pitää oman toimialansa kannalta erittäin hyödyllisenä ja tärkeänä, että lapsiasiavaltuutettu tuo kertomuksissaan esiin parannusehdotuksia ja havaitsemiaan ongelmakohtia.

Lastensuojeluun liittyen valiokunnan kuulemisessa on tuotu esiin lastensuojelun heikko tieto- ja tutkimuspohja sekä tarve muun muassa selkeyttää lastensuojelun suhdetta muihin lapsi- ja perhepalveluihin. Tutkimustietoa tarvittaisiin muun muassa siitä, mistä eri ongelmista lastensuojelun asiakkuus johtuu. Lastensuojelu on osa palvelujen kokonaisuutta, joka liittyy muun muassa opilashuoltoon sekä päihde-, mielenterveys- ja vammaispalveluihin. Valiokunnan lapsiasiavaltuutetulta saaman selvityksen mukaan lapsi-, perhe- ja nuorisopalvelut muodostavat kokonaisuuden. Lastensuojelu on kuitenkin 2000-luvulla joutunut kantamaan vastuuta kaikkien edellä mainittujen osa-alueiden puutteista ja resurssivajeista, ja lastensuojelun sijaishuoltoon ohjautuu jatkuvasti lapsia, joiden asiantunteva ja vaikuttava huolenpito toteutuisi todennäköisesti paremmin joko yhteistyössä jonkin toisen sektorin kanssa tai kokonaan toisen sektorin sisällä.

Valiokunnan lausunto LaVL 10/2022 vp

Edellä selostettuun liittyen valiokunta pitää lastensuojelun tieto- ja tutkimuspohjan vahvistamista tärkeänä, jotta palvelut ja tuki voidaan kohdistaa mahdollisimman vaikuttavasti. Edellä mainittuja palveluja koskevan lainsäädännön selkeys on tärkeää paitsi palveluiden asianmukaisen toteuttamisen myös oikeusturvaan liittyvien näkökohtien vuoksi. Viime kädessä sääntelyn selkeys on merkityksellistä myös tuomioistuimien kannalta.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Lakivaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 30.3.2022

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Leena Meri ps
varapuheenjohtaja Sandra Bergqvist r
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Hanna Huttunen kesk
jäsen Saara Hyrkkö vihr
jäsen Marko Kilpi kok
jäsen Antero Laukkanen kd
jäsen Matias Mäkynen sd
jäsen Jouni Ovaska kesk
jäsen Mari Rantanen ps
jäsen Suldaan Said Ahmed vas
jäsen Ruut Sjöblom kok
jäsen Mirka Soinikoski vihr
jäsen Sebastian Tynkkynen ps
jäsen Paula Werning sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto